

МІНІСТЕРСТВО КУЛЬТУРИ І МИСТЦТВ УКРАЇНИ
ХАРКІВСЬКИЙ ДЕРЖАВНИЙ ІНСТИТУТ КУЛЬТУРИ

КУЛЬТУРА УКРАЇНИ

Збірка статей

випуск 3

Харків ХДІК 1993

9. Одесская государственная научная библиотека им. А. И. Герцена: Ист. очерк. - Одесса, 1941. - 126 с.
10. Отчет Харьковской общественной библиотеки за девятнадцатый год ее существования /с 1-го окт. 1904 г. по окт. 1905 г./ и ее филиальных отделений. - Х., 1906. - 24 с.
11. Ракуленко Г. Что имеем, не храним, потеряем - плачем //Одесс. вестн. - 1995. - № 145. - С. 3.
12. Резолюции Первого Всероссийского съезда по библиотечному делу, состоявшегося в С.-Петербурге с 1-го по 7-е июня 1911 года. - Спб., 1912. - 22 с.
13. Самошенко В. Н. История архивного дела в дореволюционной России: Учеб. пособие. - М.: Высш. шк., 1989. - 215 с.
14. Слуховский М. И. Библиотечное дело в России до XVIII века: Из истории книжного просвещения. - М.: Книга, 1968. - 231 с.
15. Талалакина О. И. Краеведческая работа библиотек: Учеб. пособие /МГИК. - М., 1973. - 93 с.
16. Третя республіканська наукова конференція з історичного краєзнавства: Тез. доп. - К., 1984. - 283 с.
17. Хавкина Л. Б. Библиотеки, их организация и техника: Руководство по библиотековедению. - 2-е изд., перераб. и доп. - Спб.: Изд. автора, 1911. - 404 с.
18. Хотеев И. И. Книга в России в середине XVIII века: Частные книжные собрания /В-ка АН СССР. - Л.: Наука, Ленинград. отд., 1969. - 142 с.
19. Орченко О. Академік Дмитро Іванович Багалій і Слобідська Україна //Трапор. - 1988. - № 6. - С. 118-121.

Н. Ф. Колосова

**БІБЛІОГРАФІ. ТЕХНІЧОЇ БІБЛІОГРАФІЯК ЗАСІВ ВИВЧЕННЯ
БІБЛІОГРАФІЧНОЇ ПРОДУКЦІЇ УКРАЇНИ З ВИГЛЯД ТЕХНІКИ**

Посилення уваги до вивчення бібліографічної продукції України як складової репертуару української книги припадає на 20-ті рр. нашого століття. У створення повчачників і оглядів бібліографічних посібників зробили свій внесок видатні

українські бібліографи М.І.Ясинський /1/, Ф.П.Максименко /2/. На сторінках спеціального часопису "Журнал бібліотекознавства та бібліографії" у 1927-1930 рр. публікувалися списки і огляди бібліографічних покажчиків за рік /3/.

Плідно в галузі бібліографії бібліографії саме з питань техніки була діяльність у 30-40 рр. інженера Є.П.Шевченка. У 1939 р. Дніпропетровський хіміко-технологічний інститут видав його "Указатель библиографических работ по технологии твердого топлива" /4/. Це був перший тематичний покажчик бібліографічних посібників, до якого увійшло 256 назв друкованих і рукописних, окремо виданих і несамостійних, вітчизняних і закордонних бібліографічних робіт за 1930-1938 рр. У післявоєнні роки побачили світ ще 7 випусків покажчиків бібліографічних посібників, складених Є.П.Шевченком: 2 загальнотехнічних і 5 галузевих з провідних галузей України /металургія, машинобудування, хімічної технології/ /5/.

Центр державної бібліографії - Книжкова палата УРСР ім. Івана Федорова тривалий час створювала зведену картотку бібліографічних посібників, виданих в Україні починаючи з 1918 року /6/. Ця картотека мала стати базой запланованого у 60 рр. видання серії покажчиків-довідників під загальною назвою "Книга про книги. 1917-1963". Проте побачив світ лише один випуск цієї серії, присвячений саме техніці.

У загальнотехнічному бібліографічному покажчику бібліографічних посібників України "Книга про книги. 1917-1963" /7/ знайшов відображення масив бібліографічної інформації /558 назв/ як самостійно виданої /256 назв/, так і у формі внутрішньокнижкових, внутрішньостатейних списків, оглядів. Критерії відбору джерел були чітко визначені за змістом /техніка, промисловість, транспорт, комунальне господарство/ і за типами видань. Не знайшли в ньому відображення книго-торговельні каталоги, списки надходжень до бібліотечних фондів, списки обсягом менше 10 назв у навчально-методичних матеріалах, технініумах тощо. Кожний бібліографічний запис містив короткі анотації про кількість назв, видовий склад документів, які увійшли до посібників, їх групування. У покажчику "Книга про книги" застосована схема систематизації, притаманна для всіх державних покажчиків книжкових

палат. Надані були й допоміжні покажчики: іменний та назв посібників. Все це свідчило про достатньо високу професійну культуру складачів, хоча, можливо, деяка кількість видань не знайшла в ньому відображення з ідеологічних причин.

Таким чином, слід констатувати, що в Україні на 1964 рік була створена традиційна база даних бібліографічної інформації в техніки майже за півстоліття.

У 1969 р. Державною республіканською бібліотекою УРСР було засновано видання "Бібліотекознавство і бібліографія Української РСР", що виходило раз у півріччя і поряд з реєстрацією робіт з цієї проблематики почало надавати відомості про видання бібліографічних посібників, у тому числі з питань техніки. Але повну інформацію про їх вихід можна було одержати лише з універсальних державних бібліографічних покажчиків: "Літопису книг", "Літопису журнальних статей". Надавалася вона і в "Библиографии советской библиографии", але невичерпно. В 70-х рр. обсяг бібліографічної продукції України досяг значних розмірів і склав 1/5 бібліографічної продукції всієї країни.

У ці роки активно осмислювалися теоретико-методичні проблеми бібліографії бібліографії в роботах І.І.Корняцького, І.О.Вовченко, С.В.Сороковської та ін./8/. Проте гостро відчувалася відсутність в Україні спеціальних джерел, які б подавали повну оперативну або ретроспективну інформацію про випуск бібліографічних посібників, аналогічних тим, які на той час уже існували в Білорусії, Естонії, Латвії, Литві.

Тому небезпідставно на 4 Всесоюзній нараді з бібліографії бібліографії, яка відбулася 19-21 травня 1981 р. у Вільносі, Україна була названа серед республік, що не мають репертуарів бібліографічних посібників. Це було зафіксовано і в рекомендаціях наради "Библиография библиографии и ее место в системе научной информации" /9/.

З огляду на це кафедра галузевого бібліографознавства Харківського державного інституту культури започатковано наукове дослідження з теми "Бібліографія бібліографії Української РСР", укладена угода з Книжковою палатою УРСР ім.І.Федорова, яка внесла в свій перспективний план видання державного ретроспективного покажчика бібліографічних

посібників України за п'ять років /1976-1980/. Ця тема була занесена до республіканського плану робіт з проблем бібліотечної справи, бібліографії та книгознавства.

Об'єктом наукового дослідження колективу, до якого увійшли викладачі двох кафедр /галузевого і загального бібліографознавства та книгознавств/, стає бібліографія бібліографії як метод і засіб наукового аналізу потоків бібліографічної продукції України. Це дослідження розпочате з бібліографування всіх окремо виданих у 1976-1980 рр. бібліографічних посібників. Результатом такої копіткої роботи був масив посібників універсального і галузевого змісту обсягом 4 036 назв.

Паралельно з укладанням покажчика виконавці НДР провели бібліометричний аналіз потоків бібліографічних посібників, зокрема з питань техніки, промисловості, транспорту, який довів, що масив з техніки складає 1/3 бібліографічної продукції України у ці роки. Вияв і анування численних серійних видань органів науково-технічної інформації, зокрема УкрНДІНТІ Держплану УРСР і ДРНТБ України були особливо важкою справою.

Державний ретроспективний покажчик "Бібліографічні посібники УРСР. 1976-1980" вийшов наприкінці 1985 р./II/. У ньому серед всієї бібліографічної продукції було відображено лише 323 назви окремо виданих посібників загально-технічного, багатогалузевого, галузевого, тематичного змісту з питань техніки, промисловості, будівництва, транспорту, зв'язку; різного функціонального, функціонально-цільового читачього призначення.

Центром генерування і видання бібліографічної інформації з техніки в Україні з кінця 60-х рр. стали ДРНТБ /ІО/ і УкрНДІНТІ Держплану УРСР. Вони налагодили регулярний випуск декількох поточних покажчиків окремих видів документів. Серед них на особливу увагу заслуговує покажчик інформаційних матеріалів про передовий досвід, що надійшли до республіканського ДІФ, під загальною назвою "Сигнальная информация". У створенні ретроспективних науково-доломіжних бібліографічних посібників з питань техніки, які в кількісному виразі переважали інші види, брали участь різні організації, але перш за все наукові, науково-технічні бібліотеки,

органи НТІ. П'яту частину масиву бібліографічних посібників з техніки становили рекомендаційні покажчики: середньорічний показник їх випуску досяг ІЗ. Найбільш плідною в цьому напрямі була діяльність ХДНБ ім. В. Г. Короленка, яка на той час була складачем кожного третього рекомендаційного посібника з технічної тематики, виданого в Україні.

Багатоаспектний аналіз як масиву, так і потоків бібліографічної продукції з техніки був поданий в аналітичному огляді, вміщеному в покажчику, в "Звіті" з теми ІДР, в низці публікацій, дисертаційному дослідженні /12/.

Спеціалісти Книжкової палати ім. І. Федорова опублікували статистичні, організаційно-методичні матеріали про планування, тематичну спрямованість і критерії підготовки бібліографічних посібників з питань техніки /13/. Проте продовження випуску аналогічних ретроспективних покажчиків бібліографічних посібників тривалий час не було. Не довелося створити і поточний покажчик бібліографічної продукції України.

Своєрідним продовженням покажчика Книжкової палати УРСР ім. І. Федорова і ХДНБ став ретроспективний посібник Державної наукової бібліотеки, виданий у 1993 р. - "Посібники наукової бібліографії, підготовлені бібліотеками України в 1981-1990 рр." /14/. Новий універсальний покажчик завдяки критеріям відбору, зазначеним у передмові /"посібники... наявні у фондах Державної бібліотеки України, інших наукових бібліотек"/, відбив значно меншу кількість назв за удвічі більший хронологічний період, ніж його попередник. Оскільки цей покажчик /навіть при тиражі 60 примірників/ розрахований на наукових працівників, спеціалістів різних галузей народного господарства, культури, літератури та мистецтва, до нього увійшли 934 окремо виданих переважно науково-допоміжних посібників. Серед них - 128 /13,7%/ присвячені питанням техніки, в тому числі персональні покажчики, що увійшли до розділу "Бібліографія вчених". Найбільшу кількість посібників, укладених бібліотеками різних відомств України, присвячено хімічній промисловості /21 назва/, автоматичі та обчислювальній техніці /14/. В"об'єднаних" розділах "Гірнична промисловість. Металургія" і "Транспорт. Будівництво" зареєстровано відповідно 16 і 11 назв. Це свідчить, що значна частина

бібліографічної продукції з питань техніки за ці роки залишилася поза межами висококваліфіковано складеного покажчика бібліографічних посібників.

У той же час протягом 80-90 рр. на кафедрі галузевого бібліографознавства ХДІК триває робота з накопичення масивів бібліографічних посібників технічної тематики, з багатоглясного аналізу їх потоків. Студентами бібліотечного факультету спеціалізації "бібліотекознавство і бібліографія технічної літератури" у курсових, дипломних, наукових роботах досліджувалися потоки бібліографічної інформації з техніки загалом і окремих її галузей за 3, 5, 10 років. Це дозволяло слідкувати за тенденціями і динамікою змін у тематиці бібліографічної продукції, її кількісних параметрів, уточнювати географію видань, тиражі видання бібліографічних посібників. Результати цих досліджень використовувалися у викладанні навчальних курсів, опублікованих статтях, тезах тощо /15/. Особливо слід відзначити покажчик, складений як додаток до дипломної роботи О.В.Черняк і пізніше побачивший світ під грифом ХДІБ ім.В.Г.Короленка і ХДІК - "Библиографические пособия по технике, изданные Харьковской государственной научной библиотекой им.В.Г.Короленко /1980-1990 гг./" /16/.

Прямим продовженням науково-дослідної проблематики кафедри галузевого бібліографознавства була і дипломна робота 1992/93 рр. Ю.О.Дементьевої /17/. Її мета - вивчення стану бібліографії технічної бібліографії України і складання покажчика бібліографічних посібників з техніки, виданих в Україні у 1961-1991 рр. Було виявлено 593 бібліографічних покажчики технічної тематики. Цей репертуар став основою науково-допоміжного покажчика бібліографічних посібників України за десять років. Бібліографічний метод обстеження кожного джерела з цього масиву і всього потоку загалом паралельно з статистичним методом дали базу для висновків про зміст, типологію, хронологію, географію, мовний склад бібліографічної продукції України з питань техніки. Ці підсумки свідчать про кількісне зменшення потоку наприкінці досліджуваного періоду, серйозні прогалини у бібліографічному забезпеченні техніки, про нереалізовані потреби створення системи видань бібліографії бібліографії в Україні.

З метою ліквідації "білих плям" у бібліографію технічної бібліографії України було складено картотеку бібліографічних посібників з техніки, виданих в Україні у 1964-1975 рр., тобто за 12 років. До неї увійшло понад 1300 назв окремо виданих посібників, серед яких є чимало багатосерійних, що продовжуються, наприклад: "Сводный указатель иностранных научно-технических журналов, выписанных библиотеками на ... год" /ДРНТБ України/, "Указатель новых поступлений отечественных и зарубежных изобретений в Украинский республиканский патентный фонд /ДРНТБ України/, "Новости технической литературы. Энергетика, радиоэлектроника, машиностроение" /ХДНБКУ та ін.

Таким чином, вивчення шляхів розвитку бібліографії бібліографії України в цілому і зокрема з питань техніки, систематичне складання покажчиків бібліографічних посібників з різних питань техніки дозволяють дійти висновку, що за ХХ століття в Україні побачили світ понад 2 500 назв окремо виданих бібліографічних посібників технічної проблематики.

В умовах формування системи наукової інформації в незалежній державі на майбутнє слід передбачити створення спеціалізованого органу, який реєстрував би бібліографічну продукцію України, видавав ретроспективні покажчики як універсального, так і галузевого рівнів.

Ця функція не тільки бібліотек, що досить активно працюють у цьому напрямі /ІВ/, але перш за все Національного науково-виробничого об'єднання "Книжкова палата України". Неодмінною умовою для вирішення цієї проблеми є прискорення прийняття закону про обов'язковий примірник України.

У нових умовах гостро постає питання про необхідність створення автоматизованих баз даних з окремих галузей знань. Більш сумлінне вивчення масиву бібліографічної продукції України з питань техніки у ХХ ст. дозволить створити автоматизовану бібліографічну базу даних на дискетах, яка стане вагомим складовою в реалізації програми "Документальна пам'ять України".

СПИСОК ЛІТЕРАТУРИ

1. Ясинський М.І. Бібліографічна робота на Радянській Україні в 1926 році //Журн.бібліотекознавства та бібліогр. - 1927. - № 1. - С.64-72; Його ж. Бібліографія на Радянській Україні 1927 р. //Там же. - 1929. - № 3. - С.71-106; Його ж. Бібліографія на Радянській Україні 1928 р. // Там же. - 1930. - № 4. - С.34-58.
2. Максименко Ф.П. Матеріали до краєзнавчої бібліографії України: 1847-1929. - К., 1930. - 262 с.
3. Бібліографія бібліографічних покажчиків за 1926 рік. - 1927. - № 1. - С.72-93; ...за 1927 рік. - 1929. - № 3. - С.83-106; ...за 1928 рік.-1930. - № 4. - С.45-58.
4. Шевченко Е.П. Указатель библиографических работ по технологии твердого топлива. - Днепропетровск, 1939. - 58 с.
5. Зильберманц Л.В. Библиография советской технической библиографии: 1917-1959. - Л., 1959. Библиогр.записи 110, 511, 512, 638, 871.
6. Мелведєв Ю.Б., Шевцова И.П. О работе Книжной палаты УССР им.И.Федорова по созданию сводной картотеки республиканских библиографических пособий 1918-1972 //Вопр.нац.библиографии второй степени в СССР. - Л., 1976. - Вып.28. - С.44-50.
7. Книга про книги. 1917-1963. Бібліогр.покажч.: Бібліографія бібліографії: Техніка. Промисловість. Транспорт. Комунал.гос.-во. - Х.; Ред.-вид.відділ Кн.палати УРСР, 1964. - 245 с.
8. Корнейчик І.І. Історія української бібліографії: Дожовтневий період: Нариси. - Х.: Ред.-вид.відділ Кн.палати УРСР, 1971. - 373 с.; Вовченко І.А. У истоках библиографии второй степени на Украине //Вопр.нац.библиографии второй степени в СССР. - Л., 1976. - Вып.28. - С.34-43; Сороковская С.В. Развитие библиографии второй степени на Украине //Там же. - С.24-33.
9. Справка о рекомендациях, принятых IV Всесоюзным совещанием по библиографии библиографии по теме "Библиография библиографии и ее место в системе научной информации". Вильнюс, 19-21 мая 1981 г. - Л., 1981. - 8 с.

10. Дорофеева И.Ю., Смирнова Н.А. Государственная республиканская научно-техническая библиотека: Библиогр. указ. работ б-ки и публ. сотр. /1960-1979 гг./ - К., 1980. - 27 с.

11. Бібліографічні посібники УРСР, 1976-1980: Держ. ретросп. бібліогр. покажч. /Держ. ком. УРСР у справі вид-в, полігр. і кн. торгівлі, Кн. палата УРСР ім. І. Федорова, М-во культури УРСР, Харк. держ. ін-т культури. - Х.: Ред.-вид. відділ Кн. палати УРСР, 1985. - 4 XIX, 174 с.

12. Колосова Н.Ф., Москаленко Л.Я. Библиографические пособия по технике, промышленности, строительству и транспорту // Там же, С. XXXIII-XLIII; Библиография библиографии Украинской ССР /1976-1980 гг./: Отчет о НИР. Рук. Н.Ф. Колосова /ВНТИ 01811000160, Харьков, 1985. - С. 23-27. Прилож. 5, табл. 3, 5. - С. 48; Колосова Н.Ф., Медведев Ю.Б., Шевцова І.П. Бібліографування бібліографічної продукції Української РСР //Бібліотекознавство і бібліогр. - Х., 1987. - Вип. 27. - С. 34-38; Колосова Н.Ф. Исследование массивов и потоков библиографических пособий как модели ядра библиографических ресурсов республики /Совершенствование отраслевой библиографии в условиях ускорения научно-технического прогресса: Мжвуз. сб. науч. тр. - М., 1989. - С. 132-139; Нагорная Л.Я. Формирование региональной системы научно-вспомогательных библиографических пособий по технике /на примере Украины/: Автореф. дис. ... канд. пед. наук. - М., 1991. - 16 с.

13. Вакуленко Л.І. Бібліографія Української РСР: Стан і перспективи розвитку //Бібліотекознавство і бібліогр. - Х., 1985. - Вип. 25. - С. 55-67; У ж. Тематична спрямованість і критерій підготовки бібліографічних посібників з техніки //Там же - 1989. - Вип. 29. - С. 45-54; Шевцова І.П. Планування, видання бібліографічних посібників з техніки в УРСР //Там же. - С. 35-44.

14. Посібники наукової бібліографії, підготовлені бібліотеками України в 1991-1990 рр.: Ретросп. бібліогр. покажч. /Складач В.О. Зелінська /М-во культури України, Держ. б-ка України. - К., 1993. - 121 с.

15. Нагорна Л.Я., Нікітська В.Н. Сучасний стан видання на Україні бібліографічних посібників із питань техніки //Бібліотекознавство і бібліогр. - Х., 1992. - Вип.31. - С.30-36.

16. Библиографические пособия по технике, изданные Харьковской государственной научной библиотекой им.В.Г.Короленко /1980-1990/ /4-во культуры УССР, ХРНИ, ХГИК, Кафедра отраслевого библиографоведения. - Х., 1991. - 21 с.

17. Дементьева Ю.А. Библиографические пособия Украины по технике за 1981-1991 гг. и указатель их как средство ориентации специалистов в библиографических ресурсах: Дипломн. работа /4-во культуры УССР, ХГИК, Кафедра отраслевого библиографоведения - Х., 1993. - 75 с., библиогр.указ. - 68 с. /рукописн./

18. Джерела українознавства /1574-1824 рр./: Бібліогр. покажч.: Вип. I. Вітчизняні бібліографічні джерела /Упоряд.: Б.В.Грановський, Н.М.Погребецька, С.О.Рильков, В.І.Костира; ЦБ ім.В.І.Вернадського, ДРБ УРСР ім.МІРС, Археогр.коміс. АН УРСР. - К., 1990. - 238 с.

Л.А.Малько

ШКІЛЬНА БІБЛІОТЕКА В КОНТЕКСТІ ІНФОРМАТИЗАЦІЇ СУСПІЛЬСТВА

/аналіз сучасної шкільної бібліотеки
в світовому аспекті/

Визнання інформації одним з провідних елементів розвитку держави в ХІ ст. зумовило посилення уваги у світі до шкільних бібліотек /ШБ/ як до структурної частини школи, що забезпечує інформаційну процеси, які відбуваються в освітянських закладах, та визначає рівень інформаційної культури майбутніх громадян.

Шкільні бібліотеки світу відповіли на потребу інформатизації суспільства значними змінами, в першу чергу, в складі елементів фонду, через які вони забезпечують учнів та вчителів інформацією. Крім традиційних друкованих видань, у фондах багатьох ШБ розвинутих країн у післявоєнні роки з'явилися кіно, грамафіси, відео, мікрофіші, слайди; пізніше - засоби